

**Original Article**

**Ethical Education from the Perspective of Ibn Sina and the Content Analysis of Elementary Textbooks on that Basis**

**Meimanat Abedini Baltork<sup>1</sup>**

1. Assistant Professor, Department of Education, Faculty of Humanities and Social Sciences University of Mazandaran, Babolsar, Iran. Email: [Abedini.gilan@gmail.com](mailto:Abedini.gilan@gmail.com)

Received: 20 Dec 2017 Accepted: 8 May 2018

**Abstract**

**Background and Aim:** Since the field of medicine deals with human beings and the attitude toward man, it will be based on the anthropology, ontology and epistemology of each society. Understanding the principles of the philosophers and the physicians of the doctor in any society can show the orientation of that society in the field of medicine. In this regard Ibn Sina, as one of the most renowned Islamic philosophers, played a significant role in the development of human to general views and ethical education in particular. Since one of the steps to internalize ethical education is to train it from lower educational levels, therefore, the present study evaluates the attention paid by the textbooks of elementary school to ethical education from the perspective of Ibn Sina

**Material and Methods:** The research method was the content analysis based on Shannon Entropy technique. The statistical population included all books including 9 volumes in the academic year 1396-1397 and the statistical sample includes eight titles.

**Ethical Considerations:** Honesty in using resources, and examining and analyzing textbooks, including ethical considerations.

**Findings :**The results showed that the goals of ethical education were not paid attention and In line with the methods of ethical education, the highest frequency and amount of attention to "advice" and "education industry and professions to earn money by solvent and the least relevant "full knowledge of the self and its characteristics", "education of preventive methods", "charitable education to solve financial problems economic people of the community" and "training the right marriage to have a healthy life", which was not a case in this regard".

**Conclusion:** Since Ibn Sina's ethical education views as a practical reference in Islamic countries and according to the results of the research, which indicates a lack of attention to the components of ethical education offered by Ibn Sina, In the review of textbooks, it is expected that ethical education components of ibn Sina will be taken into account.

**Keywords:** Ethical Education; Education; Curriculum; Ibn Sina

**Please cite this article as:** Abedini Baltork M. Ethical Education from the Perspective of Ibn Sina and the Content Analysis of Elementary Textbooks on that Basis. *Med Hist J* 2018; 10(35): 69-77.

## تربیت اخلاقی از دیدگاه ابن سینا و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی (پایه ششم ابتدایی) بر آن اساس

میمنت عابدینی بلترک<sup>۱</sup>

۱. استادیار و عضو هیأت علمی گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. Email: Abedini.gilan@gmail.com

دریافت: ۱۳۹۶/۹/۲۹ پذیرش: ۱۳۹۷/۲/۱۸

### چکیده

**زمینه و هدف:** ابن سینا به عنوان یکی از فلاسفه مشهور اسلامی نقش چشم‌گیری در طرح دیدگاه‌های مربوط به انسان به طور کلی و تربیت اخلاقی به طور خاص داشته است. از آنجایی یکی از گام‌های درونی کردن تربیت اخلاقی، آموزش آن از دوره‌های پایین آموزشی می‌باشد، لذا پژوهش حاضر به بررسی میزان توجه کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به تربیت اخلاقی از دیدگاه ابن سینا پرداخته است. **مواد و روش‌ها:** روش پژوهش، تحلیل محتوا از نوع آنتروپی شانون بوده است. جامعه آماری، کتاب‌های پایه ششم دوره ابتدایی شامل ۹ جلد در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶ و نمونه آماری نیز هشت عنوان کتاب می‌باشد.

**ملاحظات اخلاقی:** صداقت در استفاده از منابع و بررسی و تحلیل کتاب‌های درسی از جمله ملاحظات اخلاقی بوده است.

**یافته‌ها:** نتایج به دست‌آمده نشان داد که به اهداف تربیت اخلاقی توجهی نشده و در راستای روش‌های تربیت اخلاقی بیشترین فراوانی و میزان توجه مربوط به «نصیحت» و «آموزش حرفه و صنعت برای کسب درآمد از راه حلال» و کم‌ترین فراوانی مربوط به «شناخت کامل نفس و خصوصیات آن»، «آموزش روش‌های پیشگیرانه»، «آموزش انفاق برای حل مشکلات مالی و اقتصادی افراد جامعه» و «آموزش روش ازدواج صحیح و مناسب برای داشتن زندگی سالم» بودند.

**نتیجه‌گیری:** از آنجایی که دیدگاه‌های تربیت اخلاقی ابن سینا به عنوان یکی از مرجع‌های عملی در کشورهای اسلامی مطرح می‌شود و با توجه به نتایج پژوهش که حکایت از کم‌توجهی مؤلفه‌های تربیت اخلاقی مورد نظر ابن سینا دارد، انتظار می‌رود در بازنگری کتاب‌های درسی، مؤلفه‌های مربوط به تربیت اخلاقی ابن سینا لحاظ شود.

**واژگان کلیدی:** تربیت اخلاقی؛ آموزش؛ برنامه درسی؛ ابن سینا

## مقدمه

از آنجایی که حوزه پزشکی با انسان سر و کار دارد و نگرش به انسان، برگرفته از مبانی انسان‌شناسی، هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی هر جامعه خواهد بود، فهم اصول فلاسفه در هر جامعه‌ای می‌تواند جهت‌گیری آن جامعه را در حوزه پزشکی نشان دهد. در این بین، ابن سینا به عنوان یکی از فلاسفه مشهور اسلامی، نقش چشم‌گیری در طرح دیدگاه‌های مربوط به انسان، به طور کلی و تربیت اخلاقی به طور خاص داشته است. ابوعلی سینا معروف به شیخ‌الرئیس، بزرگ‌ترین فیلسوف و پزشک نامدار ایران و جهان اسلام است. دامنه فعالیت او بسیار گسترده و تأثیرش از همه فیلسوفان مسلمان بیشتر است (۱). در واقع، آرای ابن سینا درباره تعلیم و تربیت جایگاه بس‌والایی دارد تا جایی که برخی ادعا کرده‌اند که او اولین دانشمند مسلمانی است که درباره تعلیم و تربیت به ویژه در کتاب «تدابیر المنازل» اظهار نظر کرده است. وی تعلیم و تربیت را صرفاً از بعد فردی بررسی نکرده، بلکه از بعد اجتماعی نیز به آن نگریسته است (۲).

بررسی دیدگاه‌های ابن سینا از این جهت حائز اهمیت است که کشور ما به سبب سابقه تاریخی خود به اخلاق و ارزش‌های اخلاقی توجه اساسی دارد، به طوری که در نقشه مهندسی فرهنگی کشور (۱۳۹۲ ش.) یکی از چشم‌اندازهای فرهنگی در افق ۱۴۰۴، پیشتازی در اخلاق و رفتار حسنه معرفی شده است. در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰ ش.) نیز تربیت اخلاقی به عنوان یکی از مأموریت‌های نظام تربیت رسمی و عمومی و همچنین یکی از ساحت‌های مهم تربیت رسمی قلمداد شده است. بر اساس این سند بالادستی، گستره تربیت اخلاقی، اولویت رتبی دارد (۳). در سند برنامه درسی ملی ایران (۱۳۹۱ ش.) نیز اخلاق، به عنوان شایستگی پایه مطرح شده است. تمام این گزاره‌ها، حکایت از این امر دارد که تربیت اخلاقی به صورت جدی به عنوان یکی از اصلی‌ترین ساحت‌های مهم تربیت در کشور ما مطرح می‌باشد و طبیعی است که یکی از راه‌های معمول و مهم ارائه ارزش‌های اخلاقی به نسل نوپای جامعه، آموزش و پرورش رسمی است (۴). اگر تربیت اخلاقی فراگیر جدی تلقی نشود،

در کشاکش دائمی میان ارزش‌های اخلاقی و تمایلات حیوانی، غالباً تمایلات حیوانی بر جنبه‌های اخلاقی می‌چرید و آن‌ها را از میدان خارج می‌سازد. ضرورت اخلاق و تربیت اخلاقی را از این زاویه هم می‌توان بررسی کرد که نتایج و دستاوردهای همه علوم، اینک در اختیار انسان است. حال اگر انسان از تربیت اخلاقی، روحی و معنوی برخوردار نباشد، از این دستاوردهای علوم نیز نمی‌تواند در جهت سعادت حقیقی و کمال واقعی خود بهره‌مند شود. علم، چراغ است، اگر در دست انسان نااهل باشد، زندگی مردم را به تاراج می‌برد و همه را به هلاکت می‌رساند.

اهمیت بررسی کارکرد مدرسه و کتاب‌های درسی در حوزه تربیت اخلاقی از این جهت است که شکل‌دهی و آموزش در ساحت تربیت اخلاقی باید از ابتدای زندگی شروع شود و در مدرسه تکوین یابد تا از پیدایش بسیاری از مسائل در دوران بزرگسالی، جلوگیری کند. در اینجا رسالت آموزش و پرورش در تکوین ابعاد شخصیتی افراد به عنوان دومین رکن اساسی بعد از خانواده مطرح می‌شود (۵).

از طرف دیگر، بررسی این مهم در نظام تربیت رسمی از آنجایی اهمیت مضاعف می‌یابد که در ایران به دلیل نظام متمرکز آموزشی، کتاب‌های درسی نقش حیاتی در رشد منش اخلاقی ایفا می‌کنند. با وجود انجام مطالعات بسیار در سال‌های اخیر، تغییراتی مهم در برنامه‌های درسی و به تبع آن تهیه و تنظیم کتاب‌ها و مواد درسی دوره ابتدایی صورت گرفته است. یکی از این تغییرات، افزودن پایه ششم و کتب مربوط به این مقطع می‌باشد (۶).

ابن سینا خواهان ضرورت درک و شناخت فراگیر و به کارگیری این شناخت برای یاری او در پیشرفت و شکوفایی وی سازگار با نیروهای سرشتی او شده است و می‌گوید باید بسیار مراقب اخلاق فراگیر بود تا معتدل بار آید. همچنین او مایل بوده که تربیت، ابزاری باشد برای آسانی واردشدن فرد در فرایند تولید و مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی جامعه (۷).

هدف تربیت اخلاقی از دیدگاه ابن سینا، اصلاح نفس و رسیدن به کمال و سعادت است. ابن سینا درباره اصلاح نفس به عنوان یکی از اهداف مهم تربیتی می‌گوید: «نخستین

صنعت برای کسب درآمد از راه حلال؛ آموزش روش ازدواج صحیح و مناسب برای داشتن زندگی سالم (۸).

پژوهشی که مستقیماً به بررسی میزان توجه کتاب‌های درسی به تربیت اخلاقی ابن سینا پرداخته شده باشد، در دسترس نیست، با این حال بسیاری از پژوهش‌ها از منظر دیگری به بررسی تربیت اخلاقی پرداخته‌اند، مانند پژوهش‌های کریمی (۱۳۹۴ ش.)، بیرانوند (۱۳۹۲ ش.)، امیری (۱۳۹۳ ش.)، آزادمنش (۱۳۹۳ ش.)، جامخانه (۱۳۹۰ ش.)، شاملی (۱۳۹۰ ش.)، درامامی (۱۳۹۰ ش.)، بحرانی (۱۳۸۲ ش.) (۱۷-۱۰). بر این مبنا پژوهش حاضر هدف خود را بر تحلیل محتوای کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی بر مبنای رویکرد تربیت اخلاقی ابن سینا نهاده است.

#### ۱- سوالات پژوهش

۱- به چه میزان به اهداف تربیت اخلاقی از دیدگاه ابن سینا (اصلاح نفس و رسیدن به کمال و سعادت) در کتاب‌های درسی پایه ششم توجه شده است؟

۲- به چه میزان به روش‌های مورد نظر تربیت اخلاقی ابن سینا (زیباگویی و عفت کلام؛ روش اعتدال، پرهیز از افراط و تفریط؛ روش دوست‌یابی خردمندانه؛ شناخت کامل نفس و خصوصیات آن؛ روش محبت؛ روش الگوبرداری از الگوهای خوب؛ آموزش روش‌های پیشگیرانه؛ تشویق، ترغیب و تنبیه؛ نصیحت؛ رقابت در کارهای نیک؛ آموزش انفاق برای حل مشکلات مالی و اقتصادی افراد جامعه؛ آموزش حرفه و صنعت برای کسب درآمد از راه حلال؛ آموزش روش ازدواج صحیح و مناسب برای داشتن زندگی سالم) در کتاب‌های درسی پایه ششم توجه شده است؟

#### مواد و روش‌ها

در این پژوهش از روش تحلیل محتوا و با به کارگیری از تکنیک آنتروپی شانون صورت گرفت. واحد تحلیل نیز جملات (متن، پرسش‌ها و تمرین‌ها) و تصاویر می‌باشد. برای تحلیل محتوا با تکنیک آنتروپی شانون سه مرحله عمده زیر طی شد:

۱- مرحله قبل از تحلیل (آماده‌سازی و سازمان‌دهی)؛

۲- بررسی مواد (پیام)؛

سیاستی که سزاوار است انسان را به آن آغاز کند، سیاست نفس خود اوست، یعنی اول باید در اصلاح نفس خود بکوشد، سیاست و تدبیرش را در آن کار و کوشش به کار برده، خویشتن را صالح و نیکو بنماید» (۸). همچنین ابن سینا یکی از هدف‌های تربیتی دیگر را، رسیدن به سعادت قلمداد می‌کند. ابن سینا در باب سعادت در رساله السعاده و ذکر الحجج علی جوهریه النفس می‌گوید: «برخی گمان می‌کنند که سعادت عبارت از رسیدن به لذات حسی و ریاست‌های دنیوی است، ولی کسی که اهل تحقیق باشد، می‌داند که هیچ کدام از لذت‌های حسی سعادت نیست، زیرا همگی با نواقص و تمایمات همراه است» (۹). به عقیده ابن سینا، سعادت حقیقی عبارت از امری است که ذاتاً مطلوب است و به دلیل خودش گزینش می‌شود و مسلم است آنچه مطلوب بالذات است و امور دیگر هم به سبب آن مطلوب واقع می‌شود، برتر از امری است که به دلیل چیزهای دیگر را طلب می‌شود. سعادت بالاترین چیزی است که انسان به دنبال کسب آن است و هدایت به راه سعادت نیز بالاترین هدایت‌هاست و توصیه می‌کند که همه برای تحصیل سعادت حقیقی بکوشند. ابن سینا، برترین یا بزرگ‌ترین سعادت را نزدیکی به حق اول (خداوند) می‌داند و می‌نویسد: «سعادت بزرگ، نزدیکی به حق اول است که مطلوب‌های دیگر در برابر آن ناچیز است و حکمای الهی میل و رغبت‌شان برای نیل به این سعادت، بیش از رسیدن به سعادت جسم است» (۹). پس بدین ترتیب می‌توان نزدیکی به خداوند را هدف نهایی تعلیم و تربیت از دیدگاه ابن سینا قلمداد کرد.

ابن سینا بر مبنای این دو هدف، روش‌هایی را برای تربیت اخلاقی مطرح کرده است که عبارتند از: زیباگویی و عفت کلام؛ روش اعتدال (پرهیز از افراط و تفریط)؛ روش دوست‌یابی خردمندانه؛ شناخت کامل نفس و خصوصیات آن؛ روش محبت؛ روش الگوبرداری از الگوهای خوب؛ آموزش روش‌های پیشگیرانه مانند دقت در انتخاب‌های مهم زندگی؛ تشویق، ترغیب و تنبیه؛ نصیحت؛ رقابت در کارهای نیک؛ آموزش انفاق برای حل مشکلات مالی و اقتصادی افراد جامعه؛ آموزش حرفه و

۳- پردازش نتایج (۱۸).

### ۱- مراحل تحلیل محتوا در تکنیک آنتروپی شانون

مراحل این روش بدین صورت می‌باشد:

۱-۱- **مرحله اول:** به دست آوردن ماتریس فراوانی‌های

$$p_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{j=1}^m F_{ji}} \quad (i=1,2,3,\dots,n, j=1,2,\dots,m)$$

$$p_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{j=1}^m F_{ji}} \quad (i=1,2,3,\dots,n, j=1,2,\dots,m)$$

۱-۲- **مرحله دوم:** بار اطلاعاتی هر مقوله را محاسبه

کرده و در ستون‌های مربوط قرار می‌دهیم و برای این منظور

از رابطه زیر استفاده می‌شود:

$$K = \frac{1}{Lnm}$$

$$E_j = K \sum_{h=1}^m |p_{ij} \ln p_{ij}| \quad (i=1,2,\dots,m)$$

۱-۳- **مرحله سوم:** با استفاده از بار اطلاعاتی مقوله‌ها

(۱، ۲ و ... n) ضریب اهمیت هر یک از مقوله‌ها محاسبه

شده است. هر مقوله‌ای که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد،

از درجه اهمیت (WJ) بیشتری نیز برخوردار می‌باشد که برای

محاسبه ضریب اهمیت از رابطه زیر استفاده شده است:

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j}$$

جامعه آماری، کلیه کتاب‌های پایه ششم دوره ابتدایی در

۹ عنوان کتاب شامل فارسی (بخوانیم)، فارسی (بنویسیم)،

علوم، هدیه‌های آسمانی، آموزش قرآن، ریاضی، مطالعات

اجتماعی، تفکر و پژوهش، کار و فناوری بود و نمونه آماری نیز

تمام کتاب‌های مذکور به استثنای ریاضی بود.

روایی روش تحلیل محتوای پژوهش حاضر نیز بدین

صورت بوده است، در عین حال که از منابع در دسترس از

جمله کریمی (۱۳۹۴ ش.)، امیری (۱۳۹۳ ش.)، خلیلی، افشار

و عباسی (۱۳۹۰ ش.) و... استفاده شده است، بلکه به تأیید

تعدادی از صاحب‌نظران نیز رسید. جهت برآورد پایایی از سه

ارزیاب خواسته شد تا مؤلفه‌های پژوهش حاضر را بررسی

نمایند که توافق در این رابطه وجود داشت و ضریب توافقی به

دست‌آمده برابر با ۰/۸۱ بود.

$$C.R = \frac{\text{مقوله‌ها مورد توافق}}{\text{کل مقوله‌ها}}$$

### ملاحظات اخلاقی

صداقت در استفاده از منابع و بررسی و تحلیل کتاب‌های

درسی از جمله ملاحظات اخلاقی پژوهش حاضر بوده است.

### یافته‌ها

طبق یافته‌های به دست‌آمده از پژوهش، در مجموع ۸۲۹

صفحه از کتاب‌های سال ششم دوره ابتدایی، بیشترین میزان

توجه به روش‌های تربیت اخلاقی در کتاب مطالعات اجتماعی

و کم‌ترین میزان مشاهده شده در کتاب علوم تجربی بوده

است. در ارتباط با اهداف تربیت اخلاقی از دیدگاه ابن سینا نیز

موردی مشاهده نگردید. مشاهدات به دست‌آمده از کتاب‌های

درسی در جدول ۱ آورده شده است.

با توجه به جدول ۱، می‌توان عنوان نمود که موردی در

راستای اهداف تربیت اخلاقی از دیدگاه ابن سینا مشاهده نشد.

بیشترین توجه در ارتباط با زیباگویی و عفت کلام در کتاب

مطالعات اجتماعی با ۳ مورد مشاهده و کم‌ترین آن در سایر

کتاب‌های درسی بوده که موردی مشاهده نگردید. در ارتباط با

روش اعتدال (پرهیز از افراط و تفریط) نیز تنها در کتاب

مطالعات اجتماعی مشاهده گردید (۵ فراوانی). روش دوست‌یابی

خردمندانه نیز بیشترین فراوانی در کتاب مطالعات اجتماعی و

کم‌ترین تعداد فراوانی در کتاب‌های تفکر و پژوهش، کار و

فناوری علوم تجربی بود که موردی یافت نشد. در راستای

روش محبت نیز بیشترین فراوانی در کتاب مطالعات اجتماعی

مشاهده گردید و در اکثر کتاب‌های دیگر موردی مشاهده نشد.

روش الگوبرداری از الگوهای خوب در کتاب‌های هدیه‌های

آسمانی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. بیشترین

فراوانی در ارتباط با تشویق و ترغیب، از جمله روش‌های تربیت

اخلاقی مهم در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و علوم تجربی

بوده است، سایر کتاب‌ها نیز موردی مشاهده نگردید. نصیحت

از دیگر روش‌های تربیت اخلاقی نیز در کتاب مطالعات

اجتماعی بیشترین فراوانی را داشته و کم‌ترین فراوانی نیز در

کتاب علوم تجربی بوده است. رقابت در کارهای نیک تنها در کتاب آموزش قرآن آن هم یک فراوانی مشاهده گردید. بیشترین میزان فراوانی و تنها کتاب اختصاص یافته به آموزش حرفه و صنعت برای کسب درآمد از راه حلال، کتاب کار و فناوری بوده است. شناخت کامل نفس و خصوصیات آن، آموزش روش‌های پیشگیرانه، آموزش انفاق برای حل مشکلات مالی و اقتصادی افراد جامعه و آموزش روش ازدواج صحیح و مناسب برای داشتن زندگی سالم از روش‌های تربیت اخلاقی بودند که موردی در این رابطه مشاهده نشد.

جدول ۲ حاکی از آن است که در صفحات تحلیل شده، بیشترین میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت در ارتباط با روش‌های تربیت اخلاقی از دیدگاه ابن سینا بوده با میزان بار اطلاعاتی ۰/۵۳ و ضریب اهمیت ۰/۱۵ بوده است.

#### بحث

یکی از مهم‌ترین بحران زندگی اجتماعی انسان در دوران معاصر، موضوع اخلاق می‌باشد. در جامعه پزشکی بحث اخلاق به دلیل اهمیت این حرفه از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است (۱۷). در واقع یکی از مفاهیمی که با حوزه پزشکی پیوند عمیقی دارد، بحث اخلاقیات، تعهدات حرفه‌ای، رفتار حرفه‌ای (مانند نوع دوستی، شرافت و درستکاری) می‌باشد. برای درونی کردن این مفاهیم مهم در افراد، ضروری است که از شاکله آن‌ها از دوره ابتدایی به این مهم پرداخته شود. از طرفی یکی از اثرگذارترین افراد در حوزه پزشکی، ابن سینا است که از بزرگان فلسفه و طب از قرن یازدهم تا هیجدهم میلادی می‌باشد. ابن سینا در زمینه تربیت اخلاقی، اهداف و روش‌هایی را مطرح نموده که تأثیرات چشم‌گیری بر دنیای اسلام داشته است. بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف بررسی و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی پایه ششم ابتدایی بر مبنای تربیت اخلاقی ابن سینا صورت گرفته است. نتایج پژوهش نشان داد که کتاب‌های درسی مورد بررسی، به میزان کافی بر اساس مؤلفه‌های تربیت اخلاقی ابن سینا تنظیم نشده‌اند و در بعد اهداف تربیتی، به ندرت به اصول حاکم بر دیدگاه تربیت اخلاقی ابن سینا توجه شده است و صرفاً برخی از روش‌های

تربیت اخلاقی مورد نظر را مورد توجه قرار داده است. این در حالی است که اهداف مورد نظر سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به عنوان یک سند ملی معاصر، تطابق زیادی با دیدگاه ابن سینا داشته و انتظار می‌رفت که محتوای کتاب‌های درسی بر آن اساس تنظیم گردند. علاوه بر آن، اهداف عمده برخی دروس مانند آموزش قرآن یا هدیه‌های آسمانی نیز در راستای تربیت اخلاقی ابن سینا می‌باشد. با این وجود، هیچ یک از صفحات مورد بررسی، توجهی به این اهداف نداشته‌اند.

در تحلیل محتوای کل کتاب‌های درسی مورد بررسی، مجموعاً ۱۶۹ فراوانی در ارتباط با کلیه مؤلفه‌های مبتنی بر دیدگاه ابن سینا مشاهده گردید که همگی به روش‌های تربیت اخلاقی توجه داشتند و از اهداف تربیتی صحبتی به میان نیامده بود. در پاسخ به سؤال دوم پژوهش مبنی بر میزان توجه کتاب‌های درسی پایه ششم بر اساس روش‌های تربیت اخلاقی، بیشترین فراوانی مربوط به «نصیحت» با ۱۶ فراوانی در کتاب مطالعات اجتماعی و مفهوم «آموزش حرفه و صنعت برای کسب درآمد از راه حلال» با ۱۶ فراوانی در کتاب کار و فناوری بود. نصیحت در این کتاب در قالب توصیه و نصیحت‌هایی در راستای داشتن رفتارهای مناسب در مکان‌های عمومی، طریقه صحبت، مصرف صحیح انرژی، داشتن برنامه در زندگی و... لحاظ شده است. می‌توان این‌گونه تحلیل نمود که کتاب کار و فناوری به دلیل اهداف خاص این کتاب مبتنی بر حرفه آموزی طراحی شده است، به همین دلیل ارائه مفهوم «آموزش حرفه و صنعت برای کسب درآمد از راه حلال»، عمدتاً در این کتاب ارائه شده است. این آموزش‌ها در زمینه کار با رایانه و هنرهای دستی بوده است، ضمن آنکه در کتاب مذکور بیشتر آموزش‌ها تنها در زمینه هنرهای دستی بوده و سایر حرفه‌ها تنها در بعد دانشی و شناختی ارائه شده است. کم‌ترین میزان فراوانی در ارتباط با روش‌های تربیت اخلاقی نیز مربوط به مفاهیم آموزش روش‌های پیشگیرانه، آموزش انفاق برای حل مشکلات مالی و اقتصادی افراد جامعه، شناخت کامل نفس و خصوصیات آن و آموزش روش ازدواج صحیح و مناسب برای داشتن زندگی سالم بود که مورد آخر هیچ اشاره‌ای به آن نشده است. از موارد اشاره نشده در کتاب‌های درسی، تنها

می‌توان نبود «آموزش روش ازدواج صحیح و مناسب برای داشتن زندگی سالم» را در کتاب‌های درسی توجیه نمود، چراکه سن دانش‌آموزان پایه ششم، متناسب با سن ازدواج نیست که بتوان در آن پایه مباحث مربوط به ازدواج صحیح را ارائه داد.

### نتیجه‌گیری

بر مبنای نتایج به دست‌آمده انتظار می‌رود سازمان تألیف کتب درسی در به کارگیری این مقولات که در سند تحول بینادین نیز بدان‌ها اشاره شده است، عزم جدی به خرج دهد، چراکه به دلیل نظام متمرکز آموزشی، اثرگذاری محتوای آموزشی بیشتر از هر رسانه دیگری خواهد بود. آموزش این‌گونه مفاهیم مهم از سنین پایین در فراگیران، باعث درونی شدن این ارزش‌ها در آن‌ها شده و امکان به کارگیری این ارزش‌ها در زندگی شخصی و حرفه‌ای در سنین بالا، محتمل‌تر خواهد بود.

از محدودیت‌های پژوهش حاضر نیز به این موارد اشاره نمود که تنها به تحلیل کتاب‌های درسی پایه ششم بدون در نظر گرفتن پایه‌های دیگر، پرداخته شده و تأکید صرف بر داده‌های کمی بوده است.

این پژوهش به طور مستقل و بدون حمایت مالی سازمانی انجام شده است.

جدول ۱: توزیع فراوانی توجه به مؤلفه‌های مورد پژوهش در صفحات کتاب‌های درسی

مؤلفه‌ها کتاب‌ها	شاخص‌های تربیت اخلاقی	مطالعات اجتماعی	آموزش قرآن	تفکر و پژوهش	فارسی (بخوانیم)	فارسی (بنویسیم)	هدیه‌های آسمانی	علوم تجربی	کار و فناوری	جمع	جمع کل
اهداف تربیت اخلاقی ابن سینا	اصلاح نفس	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	رسیدن به کمال و سعادت	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
روش‌های تربیت اخلاقی ابن سینا	زیباگویی و عفت کلام	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۱۶۹
	روش اعتدال (پرهیز از افراط و تفریط)	۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۵	
	روش دوست‌یابی خردمندانه	۱۳	۴	۰	۴	۳	۱	۰	۰	۲۵	
	شناخت کامل نفس و خصوصیات آن	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	روش محبت	۹	۰	۰	۲	۲	۰	۰	۰	۱۳	
	روش الگوبرداری از الگوهای خوب	۲	۹	۴	۵	۱	۱۵	۰	۰	۳۶	
	آموزش روش‌های پیشگیرانه	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	تشویق، ترغیب	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۰	۶	
	نصیحت	۱۶	۶	۲	۱۳	۱۲	۸	۱	۲	۶۰	
	رقابت در کارهای نیک	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	
	آموزش انفاق برای حل مشکلات مالی و اقتصادی افراد جامعه	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
آموزش حرفه و صنعت برای کسب درآمد از راه حلال	۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۶	۲۰		
آموزش روش ازدواج صحیح و مناسب برای داشتن زندگی سالم	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰		
جمع	۵۵	۲۰	۶	۲۴	۱۸	۲۴	۴	۱۸	۱۶۹	۱۶۹	

جدول ۲: میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه‌های مورد بررسی در کتاب‌های درسی

مؤلفه‌های تربیت اخلاقی	میزان بار اطلاعاتی	ضریب اهمیت
اهداف تربیت اخلاقی از دیدگاه ابن سینا	۰	۰
روش‌های تربیت اخلاقی از دیدگاه ابن سینا	۰/۵۳	۰/۱۵

## References

1. Nighibzadeh Jalali MA. Abdolhossein. A look at the philosophy of education. Tehran: Tahori; 2011. [Persian]
2. Beheshti M, Abojafari M, Faghihi AN, Arafı A. Muslim scholars' opinions on education and its foundations. Tehran: Samt; 2010. [Persian]
3. Ministry of Education. The document of the fundamental transformation of education. Tehran: Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution; 2011. [Persian]
4. Supreme Council for Cultural Revolution, Cultural Engineering Map of Iran. Tehran: Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution; 2013. [Persian]
5. Abedini Baltork M. Analysis of Primary School Textbooks Based on the Components of Health Education (Master's Thesis). Mazandaran: Babolsar; 2010. [Persian]
6. Abedini Baltork M, Liaghatdar MJ, Mansoori S. Representation of Gender Roles in the Sixth Year of Primary School Textbooks in Iran. *Women and Society* 2015; 5(20): 19-34. [Persian]
7. Khalili S, Afshar L, Abbasi M. A Study of Moral Education from the Viewpoint of Ibn Sina (A Review Paper). *History of Medicine Journal* 2011; 3(8): 141-172. [Persian]
8. Ibn Sina A. A management of household, translated by Mohammad najmi zanjani. Tehran: Majmaee Nasher Ketab; 1940.
9. Ibn Sina A. A Rasael. Translated by Dorry Z. Tehran: Ketabkhane Markazi Publisher; 1979.
10. Karimi RA. The Study of the Theoretical Foundations of Ethical Education in the Ethical Study Circle. *Foundations of Education* 2015; 5(2): 62-87. [Persian]
11. Biranvand FA. The analysis of the contents of books on religion and the life of the theoretical secondary school in terms of attention to ethic education approaches (Master's Thesis). Tehran: Shahid Rajaei University; 2013. [Persian]
12. Amiri M, Partabian A, Amiri Z. Ethical education and the ethics of research in education system of Islamic Republic of Iran; analysis of content of social studies books in elementary school. *Criterion of Research in the Humanities* 2014; 5(1): 88-103. [Persian]
13. Azad Manesh S, Hosseini AS. The comparative analysis of the goals of elementary education in the countries of Japan and Iran, in view of the values prevailing over the curriculum. *Islam and Educational Research* 2014; 6(2): 119-136. [Persian]
14. Jamkhaneh K. Ethical Education in Primary: Content Analysis of Persian Books (Master's Thesis). Kurdistan: University of Kurdistan; 2011. [Persian]
15. Shamelı AA, Maleki H, Kazemi HR. Curriculum, a tool for achieving ethics education. *Islam and Educational Research* 2011; 3(2): 77-98. [Persian]
16. Derami N. Content analysis books; social education, heavenly gifts and the Qur'an from 3rd to 5th grades of primary school in 2009 to explore some categories of moral education (Master's Thesis). Tehran: Allameh Tabataba'i University; 2011. [Persian]
17. Bahrani M. Analyzing the content of the books of the elementary period in terms of religious and ethics concepts. Lorestan: Research Council of Lorestan Province Education Organization; 2003. [Persian]
18. Abedini Baltork M, Nili MR. Analyzing the role of constructivism as a new learning approach in the elementary textbooks. *Research in Curriculum Planning* 2014 , 11(13): 6-17. [Persian]